

BARNDOMENS BLÅ BERGBANA

Den slovenska poeten Lucija Stupicas nya diktsamling *Flyktpunkter* kretsar kring förluster; barndomen, den falnande förälskelsen, åldrandet, men kanske i synnerhet den självvalda exilen. Boken får Gordana Spasic att tänka på Dubravka Ugresic och Lennart Sjögren, men det är något med dikternas trohet mot de psykologiska djupen som till sist får hennes intresse att falna.

Lucija Stupicas *Flyktpunkter* består av 36 namngivna berättande dikter indelade i fem sviter utmärkta med romerska siffror. I den första delen tematiseras familjen och barndomen, i den andra kärleken, i den tredje ön, i fyran samlas bilder av åldrande och moderskap och i den femte och sista något slags slut/ände. Lucija Stupica som är en av Sloveniens mest framstående poeter lever sedan ett antal år i Sverige och skriver på slovenska. På svenska har hon tidigare utkommit med urvalsvolymen *När avtrycken vaknar* (2009). Då i översättning av Jan Henrik Swahn, nu av Iva Klemenčič och Henrik C. Enbohm (Stupicas make). På ett fint sätt har musikaliteten och elegansen i Stupicas slovenska överförts till svenska. Därtill har översättarna bistått med en omsorgsfull kommentar som tjänade mig väl när jag sökte ingångar till texten. Dikterna är nämligen lika undflyende som konkreta.

Originaltiteln är *Točke izginjanja* och en förvisso konstlös men mer korrekt översättning hade varit "försvinnandets (då med avseende på styrka och intensitet)/förgåendets/extinktionens punkter". Det förefaller rimligt, sett till att Stupica jobbar mycket med att fixera bilder för att sedan låta dem upplösas. Tittar man bort kan barn bli till katter, och hundar från någon annan tid och plats i världen kan plötsligt stå och hålla vakt vid ytterdörren. Duet växlar mellan att vara jaget som barn, jaget som tonåring, en yngre version av jagets partner,

jagets partner i nuet och jagets barn. Rimligt, också sett till innehållet – dikterna rör döden och kvinnligt åldrande liksom förälskelsens avtagande intensitet. *“Tiden är en skoningslös rättskipare”* konstaterar diktjaget efter att en sköldpaddsläk kvinna av okänd ålder simmar förbi på simhallen.

Allting utgår ur ett citat av Elizabeth Bishop – *“Borde vi ha stannat hemma, var hemma nu än är?”*. Kanske framför allt den andra frågan, var hemma är, försöker jaget att besvara för sig själv genom att samtala med: *“de döda, de levande, skuggvarelser och bildstoder”*. Inte helt olikt Bishops präglas Stupicas dikter av skarp iakttagelseförmåga och är skrivna med ett vardagsnära och elegant språk. I diktsamlingens inledande dikt ”Den blå gondolen” finns en bild av en landsflyktig familj i Zagreb 1941. En pappa med lite majsmjöl och en bunke fett och tre barn och kanske en mamma. *“Ingen talade om sommaren”*, alltså finns endast den traderade bilden av något slags fyra år lång vinter och den här familjen som på olika sätt uthärdar densamma. Stupica skriver:

/.../

**Senare ändå, på gränsen mellan fantasi och verklighet,
stiger en blå gondol ur minnets hålrum.
Seglar som över vatten eller i luft - bara inte på räls.**

**Och nu startar motorerna, en fjärran rytm
av symaskiner, den blå gondolen glider uppför slutningen.
Jag försöker andas genom en annan tid,
genom ett annat liv.
Plötsligt, för en kort sekund, känns det
som om jag kan röra vid det. Och sedan släppa taget.**

Bregovita är en central gata i Zagreb, berömd för sin blå bergbana, invigd redan på 1880-talet. Rimligen är det Tranströmers sorggondol, enkel och svart, och barndomens blå bergbana som här blandas samman. Att röra vid något är en förutsättning för att släppa taget, jo. Något som hör till nuet har föranlett jaget att försöka andas *“genom en annan tid, genom ett annat liv”* som ett sätt att fly undan eller stå ut. Detta något är så påtagligt i sin frånvaro att det blir störande.

Utöver poet är Stupica arkitekt, vilket jag tycker märks – staden som bild möjliggör något slags inåtrörelse. I den nyss citerade dikten är minnet så starkt kopplat till just den blå bergbanan i Zagreb, att den blir en farkost genom detsamma. Stadsbildens skärpa blir en stark kontrast mot det suddiga jaget (eller kringskurna, för den delen). Staden är dock kanske ett mer framträdande motiv i Stupicas tidigare diktning. I *Flyktpunkter* skriver hon istället: *“Efter ett tag upphör promenaderna genom staden att beröra mig /.../”* möjligen med avseende på ett visst förbrukat promenadstråk i en främmande stad men jag läser det också som en uppgörelse med staden som motiv.

I dikten “Kinesiska tårtan” refererar Stupica till Virginia Woolfs *Mrs Dalloway* – “*Hon sa att hon skulle baka tårtan själv.*” lyder den inledande raden. I en annan dikt avslöjas att jaget gång på gång tillfrågats om hon testat antidepressiva. En överväldigande inbundenhet finns – och en känsla av att staden inte är det enda som inte längre förmår begeistra. Jag kommer att tänka på en rad av Lennart Sjögren, något om åldern som en torra som breder ut sig över de inre fälten. I dikten “Sierskan” refereras till Ivana Kobilca (1861–1926), framstående realist och förgrundsgestalt för kvinnliga konstnärer i forna Jugoslavien. Dikten inleds med ett citat från henne – “*Jag har skådat världen och livet; det var vackert och fullt av solsken.*”. Citatet är vemodigt – tempusvalet indikerar att det omöjliga kommer åter.

En mycket stark förälskelse i ett av “duen” har föranlett jaget att lämna sitt land och bosätta sig i ett nytt. I en av dikterna studerar ett yngre jag och du den bosniska konstnären Safet Zecs målning *Sängen* – en fotorealistisk målning av hopskrynkade lakan och två vita kuddar. Den frånvarande kroppens anatomi upptar parets tankar: Har personen sovit ensam, inte kunnat sova, sträckt sig efter den andra? Den där sängen skriver Stupica “*bidar sin tid*”. Hon backar sedan bandet och man får se samma par hand i hand springa upp för museets trappor “*aningslösa om att förfalldatum redan är fastställt*”. Förälskelsen kan tjäna väl som ett hem, “*var hemma nu än är*”, så länge som den håller i sig förstås. Det framgår aldrig riktigt om farhågorna förverkligats.

Det finns ett liv som valts bort, men läsaren får inte mer än små fragment från det. Jaget tycks plågat av en känsla av skuld. Känslan förefaller ha sin motivering i en efterlämnad mor. Jagets svärmor förstår man går bort genom ett samtal mellan jaget och en “*präst i halmhatt/en ovanlig syn*”. En annan mor, en med en dotter, ligger någon annanstans och “*stirrar som förstod hon alltför väl/att kroppen är vaken/och ögonen ännu vid liv, /bara ögonen*”. Ett stycke hemma på väg att försvinna. Nedan citeras dikten “Kulturell dialog”.

Kommer du tillbaka?
Jag kommer tillbaka.
Du har det bättre där.
Vad är bättre?
De är bättre.
Folket är bättre?
De är storväxta.
Är vi små?
Mindre.

Samtalet för tankarna till den ensamma modern i Zagreb i Dubravka Ugresics *Den ovillkorliga kapitulationens museum* eller liknande telefonsamtal jag haft med min egen mormor. Orden är med nödvändighet tomma, det utsägliga liksom kvar i bröstet och rycker.

Jaget sörjer inte bara modern utan också någon sorts språklig förlust.

/.../

Känslan att jag saknar delar av min kropp.

Kanske även min tunga.

En olidlig smärta.

Omöjlig att formulera i ord.

/.../

Inför det nya språket kan exilanten antingen stumna eller finna glädje, en plats att bli kvitt språklig barlast. För jaget verkar det vara det förstnämnda. Böckerna samlar damm eller så tar duet (här, partnern) upp dem på måfå och läser högt, medan jaget *“läser rummen”*. I den beskrivningen kan man läsa in avund och ilska mot duet. Det hela kompliceras av att det finns ett barn med i bilden – moderskapet också en försvinnandets punkt, från världen och in i en roll. Inåtrörelsen tycks hursomhelst vara sättet att överleva, eller kanske snarare, att fortsätta försvinna.

Låt vågorna föra dig. Och ön inom dig, låt den föras av vågorna. Fyra år. Du blev tung som berg, inte bara sten. För det åt sidan. Ät. Städa. Konversera med grannen. Le. Borsta tänderna. Snart är vågorna tillbaka. Tvaga dig med dem. I dem. Bada dig. Simma genom huden. Simma genom. Genom ön inom dig. Ön.

Sista förflyttningen äger rum från ön till en *“kvadratsmart”* lägenhet i staden, och jaget önskar sig tillbaka till ön *“till en fångenskap, som ändå utlovar hopp”*. Vad det innebär vet jag inte, om kärleksrelationen tagit slut, eller om jaget bara är missnöjt med sitt nya boende. Jag har här någonstans slutat att bry mig. Psykologisk djupsikt finns det gott om hos Stupica, det som kan fattas är något slags utåtriktad kraft.

Flyktpunkter

Lucija Stupica

Övers. Iva Klemenčič och Henrik C. Enbohm

Rámus förlag, 2021

Författarfoto: Jože Suhadolnik